

बंदिस्त शेळीपालन

प्रस्तावना :

हवामान बदलाचा राज्याच्या शेतीवर विपरीत परिणाम दिसून येत असून, भविष्यात देखील सदर परिणामांची व्याप्ती वाढणार असल्याचे राज्याच्या हवामान बदला विषयक कृती आराखडयामध्ये नमूद केले आहे. मराठवाडा व विदर्भातील शेतक-यांना गेल्या काही वर्षांपासून मोठ्या दुष्काळास सामोरे जावे लागत असून, भू-गर्भातील पाणी साठयावर व जमिनीच्या आरोग्यावर विपरीत परिणाम होत आहे. परिणामी शेतीमधील पिकांची उत्पादकता घटत आहे. तसेच पूर्णा नदीच्या खो-यातील भू-भाग हा निसर्गतःच क्षारपड असल्याने शेतीसाठी सिंचनास मर्यादा येत आहेत. या प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये अल्पभू-धारक शेतक-यांच्या उत्पादनावर विपरीत परिणाम होत असल्याचे दिसून येत आहे. हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास शेतक-यांना सक्षम करण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्र शासनाचा जागतिक बँकेच्या अर्थसहाय्याने नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प सुरु करण्यात आलेला आहे.

या घटकांतर्गत प्रकल्प क्षेत्रामध्ये शेळी पालनाद्वारे शेतक-यांना पूरक उत्पन्न मिळवून देण्यासाठी तसेच ग्रामीण भागात रोजगार निर्मिती होण्याच्या दृष्टीने नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत “ बंदिस्त शेळीपालन ” या घटकाचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

उद्देश:

- नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पात समावेश करण्यात आलेल्या गाव समूहात “बंदिस्त शेळीपालन” या घटकाद्वारे शेळी पालनाद्वारे भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्ती, विधवा, परितक्त्या महिला, घटस्फोटीत महिला, अनुसूचित जाती/जमाती मधील महिला शेतक-यांना पूरक उत्पन्न मिळवून देणे.
- ग्रामीण भागातील युवकांना कृषि क्षेत्रात स्वयंरोजगार उपलब्ध करून देणे.
- स्थानिक वातावरणात तग धरतील अशा प्रजातींच्या पैदासक्षम शेळ्यांचे संगोपन करणे.
- ग्रामीण भागातील शेळीपालन व्यवसायास चालना मिळावी, त्याद्वारे लाभार्थींना व त्यांचे कुटुंबांना प्रथिनयुक्त आहार मिळावा.

लाभार्थी निवडीचे निकष

प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्ती, विधवा, परितक्त्या महिला, घटस्फोटीत महिला, अनुसूचित जाती/जमाती मधील महिला शेतकरी यांना लाभ देय राहिल.

अर्थसहाय्य

बंदिस्त शेळीपालन या घटकाचे आर्थिक निकष व देय अर्थसहाय्य खालीलप्रमाणे आहे.

अ.न	तपशील	दर	एकूण खर्च, रु. (१० शेळ्या व १ बोकड)	खुल्या प्रवर्गातील लाभार्थी - ५० % अनुदान रु.	अनुसूचित जाती /जमाती प्रवर्गातील लाभार्थी - ७५ % अनुदान रु.
१	शेळ्या खरेदी	उस्मानाबादी /संगमनेरी जातीची पैदासक्षम शेळी रु.६००० / प्रती शेळी	६००००	३००००	४५०००
		अन्य जातीची पैदासक्षम शेळी रु.४००० /-प्रती शेळी	४००००	२००००	३००००
२	बोकड खरेदी	उस्मानाबादी /संगमनेरी जातीचा नर रु.७००० प्रती बोकड	७०००	३५००	५२५०

		अन्य जातीचा पैदासक्षम नर रु.५००० /प्रती बोकड	५०००	२५००	३७५०
३	विमा	उस्मानाबादी /संगमनेरी	३०००	१५००	२२५०
		अन्य जातीचा पैदासक्षम	२०००	१०००	१५००
एकूण खर्च		उस्मानाबादी /संगमनेरी	७००००	३५०००	५२५००
		अन्य जातीचा पैदासक्षम	४७०००	२३५००	३५२५०

या घटकांतर्गत जास्तीत जास्त १० शेळ्या व १ बोकड खरेदीसाठी अनुदान देय असून यापेक्षा कमी खरेदी केल्यास खरेदी केलेल्या शेळ्यांच्या प्रमाणात अनुदानाचा लाभ देय आहे.

(संदर्भ :- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग, शासन निर्णय क्रमांक : पविआ-२०११/प्र.क्र.७४/पदुम-३, दिनांक-२ जुलै, २०११)

अंमलबजावणीतील विविध स्तरावरील जबाबदाऱ्या लाभार्थी

१. इच्छुक लाभार्थीने घटकांतर्गत बाबींचा लाभ घेण्यासाठी अर्ज प्रकल्पाच्या <https://dbt.mahapocra.gov.in> या संकेतस्थळावर ऑनलाईन नोंदणी करून आवश्यक कागदपत्रे अपलोड करावीत.
२. पूर्वसंमती मिळाल्या पासून एक महिन्याच्या आत शेळ्या खरेदी कराव्यात.
३. निवडलेल्या लाभार्थीने गठीत खरेदी समितीच्या उपस्थितीत शेळ्या खरेदी कराव्यात.
४. शेळ्या खरेदी लाभार्थीने बाजार समितीमध्ये करावी व बाजार समितीची खरेदी तपशिलासह पावती सादर करावी.
५. शेळ्या खरेदीनंतर वाहतुकीचा खर्च लाभार्थीने करावा.
६. या योजनेखाली वाटप केलेल्या शेळ्यांचा विमा लाभार्थी व संबंधित उपविभागीय कृषि अधिकारी यांच्या संयुक्त नावे ३ वर्षासाठी करण्यात यावा.
७. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांचेकडे अनुदान मिळणेसाठी ऑनलाईन मागणी करावी आणि मुळ खरेदी बिले व खरेदी समितीचे प्रमाणपत्र लाभार्थीने संकेतस्थळावर अपलोड करावे.

शेळ्या खरेदी समिती :-

१. सरपंच - पदसिद्ध अध्यक्ष
२. उपसरपंच - पदसिद्ध सदस्य
३. इतर ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) सदस्यांपैकी एक महिला सदस्य - सदस्य
४. कृषि मित्र/कृषि तार्ई - सदस्य
५. कृषि सहाय्यक - सचिव
६. पशुसंवर्धन विभागाचे संबंधित पशुधन विकास अधिकारी/पशुधन पर्यवेक्षक-सदस्य
(अनुक्रमांक १, २, ३ पैकी किमान १ सदस्य, कृषि मित्र/कृषि तार्ई, कृषि सहाय्यक, पशुसंवर्धन विभागाचे संबंधित पशुधन विकास अधिकारी/पशुधन पर्यवेक्षक व लाभार्थी यांची खरेदीच्या वेळी उपस्थिती अनिवार्य)

खरेदी समितीच्या कार्य व जबाबदाऱ्या :-

१. खरेदी समितीने शेळी खरेदी कोटून व कोणत्या प्रकारे/पद्धतीने करावयाची आहे याबाबत निर्णय उपविभागीय कृषि अधिकारी यांचे मार्गदर्शानुसार घ्यावा.
२. लाभार्थीनी प्रत्यक्ष शेळ्या खरेदी केल्या असल्याबाबतचे प्रमाणपत्र खरेदी समितीने सादर करावे.
३. गावातील निवडलेल्या सर्व लाभार्थ्यांची शेळ्यांची खरेदी शक्यतो एकाचवेळी करावी.

ग्राम कृषि संजीवनी समिती

१. प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावातील ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्ती, विधवा, परितक्त्या महिला, घटस्फोटीत महिला, अनुसूचित जाती/जमाती मधील महिला शेतकरी यांची निवड करावी.
२. भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्तीसाठी तलाठी यांचेकडील उपलब्ध अभिलेख व इच्छुक लाभार्थ्यांने दिलेले सोबतच्या नमुन्यातील स्वयंघोषणा पत्र याआधारे लाभार्थी निवडीबाबत निर्णय घ्यावयाचा आहे.
३. विधवा, परितक्त्या व घटस्फोटीत महिलांना लाभ देणेसाठी ग्रामसेवक यांचे अभिप्राय व इच्छुक लाभार्थ्यांचे त्यांचेकडील सोबतच्या नमुन्यातील स्वयंघोषणा पत्र घेऊन त्याआधारे लाभार्थी निवडीचा निर्णय घ्यावयाचा आहे.
४. सर्व इच्छुक लाभार्थ्यांचे ऑनलाईन अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर कागदपत्रांची छानणी करून अर्जाच्या पात्र/अपात्रते बाबत निर्णय घ्यावा. अपात्र अर्जदारांना अपात्रतेबाबत कारणासह अवगत करावे.
५. शेळी खरेदी समिती नियुक्त करून तिच्या कामकाजावर नियंत्रण ठेवणे.
६. सामाजिक लेखापरीक्षण करणे.

समूह सहाय्यक

१. इच्छुक लाभार्थी यांना नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पाच्या संकेतस्थळावर <https://dbt.mahapocra.gov.in> नोंदणी व अर्ज करण्यासाठी मार्गदर्शन व मदत करावी.
२. भूमिहीन शेतमजूर/शेतकऱ्यांची ऑनलाईन नोंदणी व इच्छुक लाभार्थ्यांनी अपलोड केलेल्या कागदपत्रांची छानणी लाभार्थी निकषानुसार करावी.
३. सर्व ऑनलाईन प्राप्त अर्ज ग्राम कृषि संजीवनी समिती समोर मान्यतेसाठी सादर करणे व मंजुरी प्राप्त झाल्यानंतर तसा ठराव संकेतस्थळावर अपलोड करणे.
४. लाभार्थ्यांस “ बंदिस्त शेळीपालन ” या घटकाच्या अटी व शर्ती तांत्रिक निकष समजावून सांगावे.
५. शेळ्या खरेदी झाल्यानंतर संबंधित कृषि सहाय्यक यांना शेळी खरेदी व खरेदी पश्चात तपासणीसाठी मदत करणे.
६. पात्र लाभार्थ्यांना पूर्वसंमती बाबत अवगत करणे.

कृषि सहाय्यक

१. लाभार्थीने ऑनलाईन अर्जासोबत अपलोड केलेल्या सर्व आवश्यक कागदपत्रांची पडताळणी करणे.
२. अपलोड केलेल्या कागदपत्रांच्या छानणी आधारे पात्र अर्जाच्या नियोजित प्रकल्प स्थळाची पाहणी करून तपासणी सूचीनुसार प्रकल्प स्थळ बंदिस्त शेळी पालनासाठी योग्य आहे किंवा नाही, याबाबत अहवाल ऑनलाईन नोंद करावा व प्रकल्पाच्या DBT App द्वारे भौगोलिक स्थानांकन (Geo-tagging) करून संकेतस्थळावर अपलोड करणे. यापूर्वी शेळीपालनाचा इतर शासकीय योजनेतून लाभ घेतला आहे काय, याबाबत खातरजमा करून याबाबतचा तपशिल नमूद करावा.
३. कृषि सहाय्यक यांनी खरेदी करण्यात आलेल्या शेळ्या मार्गदर्शक सूचनेत दिल्याप्रमाणे योग्य असल्याबाबत व खरेदी प्रक्रिया योग्य असल्याबाबत मोक्या तपासणी अहवाल संकेतस्थळावर अनुदानाच्या शिफारशीसह उपविभागीय कृषि अधिकारी यांना सादर करावा. तसेच प्रकल्पाच्या DBT App द्वारे नैऋत्य कोपरा स्थळाचे अक्षांश/रेखांशसह भौगोलिक स्थानांकन (Geo-tagging) करून संकेतस्थळावर अपलोड करणे.
४. अनुदान मागणीसाठी देयके व आवश्यक कागदपत्रे प्रमाणित करून संकेतस्थळावर अपलोड करणे.

कृषि पर्यवेक्षक

कृषि सहाय्यक यांनी ऑनलाईन अवगत केल्यानंतर कृषि पर्यवेक्षक यांनी अनुदान अदायगी पूर्वी लाभार्थी संख्येच्या २५% तपासणी करावी. अनुदान प्रस्ताव तपासून पडताळणी करून पर्यवेक्षकीय अहवाल सादर करावा.

उपविभाग स्तर (लेखाधिकारी)

अनुदान प्रस्ताव व तपासणी अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर त्यासाठीचे लेखाधिकारी उपविभागस्तर यांनी मार्गदर्शक सूचनेनुसार अनुदान प्रस्ताव तपासून पडताळणी करून पात्र प्रस्तावांना उप विभागीय कृषि अधिकारी यांचेकडे अनुदान अदायगीसाठी शिफारस करावी.

उपविभागीय कृषि अधिकारी

१. ग्राम कृषि संजीवनी समितीच्या (VCRMC) मान्यतेने प्राप्त झालेल्या लाभार्थींच्या कागदपत्रांची छाननी नंतर पात्र/अपात्रते बाबत निर्णय घेऊन संबंधित लाभार्थी यांना ऑनलाईन पूर्वसंमती प्रदान करावी. लाभार्थी अपात्र असल्यास कारणे नमूद करावीत.
२. तपासणी अहवालासह ऑनलाईन शिफारस झालेल्या अनुदान प्रस्तावांची पडताळणी करून योग्य प्रस्तावांना DBT द्वारे थेट लाभार्थींच्या आधार संलग्न बँक खात्यावर अनुदान अदायगी करण्यास मंजुरी द्यावी.
३. कृषि सहाय्यक यांनी अवगत केल्यानंतर यादृच्छिक (Random) पद्धतीने ५% लाभार्थींची अनुदान अदायगी पूर्वी तपासणी करावी.
४. योजनेचे संनियंत्रण करणे.

प्रकल्प संचालक, आत्मा

१. जिल्ह्यामध्ये उपविभाग स्तरावर लाभार्थी निवड व अनुदान अदायगी यासह सर्व कार्यवाही मार्गदर्शक सूचनेनुसार होत असलेबाबत वेळोवेळी पडताळणी करावी.
२. उपविभाग स्तरावर झालेल्या कामांची यादृच्छिक (Random) पद्धतीने किमान १% लाभार्थींची तपासणी करावी व विहित प्रपत्रात अहवाल सादर करावा.

योजनेच्या सर्वसाधारण मार्गदर्शक सूचना

१. पात्र इच्छुक लाभार्थींची यादी तयार करण्यात यावी व त्याचा गावाच्या सविस्तर प्रकल्प अहवालात समावेश करण्यात यावा.
२. एका कुटुंबातील एकाच व्यक्तीस या योजनेचा लाभ देण्यात येईल.
३. लाभार्थींने सदरचा व्यवसाय किमान ३ वर्षे करणे आवश्यक आहे .
४. या घटकास नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पाच्या संकेत स्थळावर, ग्रामसभा कार्यालयातील नोटीस बोर्ड, कार्यमहिमा, मेळावे इत्यादीद्वारे व्यापक प्रसिद्धी देण्यात यावी.
५. या घटकांतर्गत निवड केलेल्या शेतकरी/भूमिहीन शेतमजुराच्या कुटुंबातील लाभार्थींना शेळी पालनाचे आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यात यावे.
६. शेळीपालनासाठी आवश्यक निवारा, खाद्य व पाण्याची भांडी इ. व्यवस्था लाभार्थींने स्वतः करावयाची आहे.
७. या घटकांतर्गत लाभार्थींना पुरवठा केलेल्या शेळ्यांना लसीकरण व आवश्यक त्या पशुवैद्यकीय सेवा जवळच्या पशुवैद्यकीय संस्थेमार्फत देण्यात याव्यात.

खरेदी समितीने द्यावयाचे खरेदी प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, लाभार्थी श्री/श्रीमती-----
मु.पो.-----तालूका ----- जिल्हा --- यांनी शेळीपालन या घटकांतर्गत नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत या घटकासाठी विहित केलेल्या खरेदी समिती व खरेदी समिती सचिव (कृषि सहाय्यक) यांच्या समक्ष सदर घटकासाठी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांना अनुसरून शेळी खरेदी करणेचे काम समाधान कारकरित्या पूर्ण केलेले आहे.

खरेदी केलेल्या शेळ्यांची संख्या -

एकूण किंमत रु. -

(अक्षरी रु.)

	(स्वाक्षरी) लाभार्थी	(स्वाक्षरी) खरेदी समिती सचिव (कृषि सहाय्यक)	(स्वाक्षरी) उपस्थित खरेदी समिती सदस्य
दिनांक- ठिकाण-	(नाव)	(नाव)	(नाव)

(स्वाक्षरी) उपस्थित खरेदी समिती कृषि मित्र/ कृषि ताई	(स्वाक्षरी) पशुसंवर्धन विभागाचे संबंधित पशुधन विकास अधिकारी/पशुधन पर्यवेक्षक
(नाव)	(नाव)

पर्यवेक्षीय तपासणी अहवाल

१. तपासणी दिनांक :- / /२०
२. तपासणी अधिकारी :- श्री. पदनाम
३. तपासणी वेळी उपस्थित इतर अधिकारी -
 १. श्री. पदनाम
 २. श्री. पदनाम
४. लाभार्थ्यांचे नाव - श्री.
गांव ता. जि.
सर्वे नं (असल्यास)
५. बाब - शेळीपालन
६. प्रकल्पाचे ठिकाण
७. देयकाची एकूण रक्कम रु.
८. लाभार्थ्यांस देण्यात आलेल्या अर्थसहाय्याची रक्कम रु.
९. तपासणी मध्ये अर्थसहाय्याची परिगणना बरोबर केलेली आहे काय ? होय / नाही
१०. नसल्यास तफावत रक्कम रु.
११. मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे कार्यवाही करण्यात आलेली आहे काय ? होय / नाही
१२. लाभार्थ्यांचे सर्वसाधारण अभिप्राय
१३. गुणवत्ते बाबत तपासणी अधिकाऱ्याचे अभिप्राय

तपासणी अधिकारी, श्री.

पदनाम.

(स्वाक्षरी)

इतर अधिकारी श्री.

पदनाम.

(स्वाक्षरी)

लाभार्थ्यांची/ लाभार्थी प्रतिनिधीची स्वाक्षरी

(नाव.....)

भूमिहीन प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, श्री./श्रीमती ----- वय -----रा. ---
----- ता. ----- जि. ----- आधार क्र. ----- यांचेकडे अथवा त्यांच्या
कुटूंबातील व्यक्तींकडे शेती/शेतजमीन नाही. यास्तव श्री./श्रीमती ----- हे
भूमिहीन असल्याचे प्रमाणपत्र देण्यात येत आहे.

दिनांक: / /

कामगार तलाठी

नाव-----

सजा -----

विधवा /परितक्त्या/ घटस्फोटीत असल्याबाबत दाखला

प्रमाणित करण्यात येते की, श्रीमती ----- वय ----- रा. -----
----- ता. ----- जि. ----- आधार क्र. ----- हे विधवा /परितक्त्या/
घटस्फोटीत असल्याचे उपलब्ध अभिलेखावरून/ माझ्या निरीक्षणाच्या आधारे निदर्शनास येते. त्याआधारे सदर व्यक्ती
विधवा /परितक्त्या/ घटस्फोटीत असल्याचे दाखला देण्यात येत आहे.

दिनांक: / /

ग्रामसेवक

नाव-----

ग्रामपंचायत -----